

Բնութիւն ջեռեալ 'ի սէր ծոցոյդ 'ի ծընէ
Խաղաղական զօրինօքն ոչ անցանէ ,
Հոյք աշխարհաց անգուլ յառանցս հաստարեսս
Սիրով ճեմին անշեղ յիւրեանց կալով հետս ,
Եւ քառագէժ միշտ յեղանակք ձեռն 'ի ձեռն
Քաղցրածրպիտ և զցուրտն առնեն իսկ ձրմեռն
Յորժամ գարունն իբրև մանկիկ ծերութեան
Ի գիրկ զառամմորն արձակէ զծաղրն զայն ,
Ամարայնի միգս ընդ ծաղկանց յերկրեւ
Եւ գայ աշուն աղուրայնեք ոսկեթել ,
Իւ անկորուստ երկիր պահէ զնախկին սերմն
Յերանաւէտ զոր դուն արկեր մայրն յեղեմ :

(ԱՒԱՐՏՆ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅՍ :)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Չինու երկրն վրայ Գեղեկութիւն :

Թիֆլիսեի այսպիսի համառօտ գը-
րուածքի մը մէջ չկարենանք ընդար-
ձակ տեղեկութիւն տալ Չինացւոց
պէս մեծ ազգի մը վրայ , բայց գէթ
վեր 'ի վերոյ կերպով ընդհանուր գի-
տելիքները հոս գնել հարկ կը համա-
րինք . մանաւանդ որ աս տարիներս
աւելի կերպով մը Լարոպացիք ուշա-
դրութիւն կ'ընեն Չինաց վրայ , ա-
նոնք ալ կամաց կամաց ուրիշ աչքով
կը նային Լարոպացւոց , ինչպէս որ
ետքը կը տեսնենք :

Չինու տէրութեան մասերն են
բուն Չին , Թիպէթ , Պուլան , Վու-
րէա , Սողու , արեւելեան Թուրքա-
ստան կամ փոքր Պուխարա , և Սան-
չու Թաթարաց երկիրը : Տարածու-
թիւնն է 4,000,000 քառակուսի մղոն ,
և բնակիչը 170,000,000 հոգի : Երոնք
իրենց կրօնքին նայելով կը բաժնուին
Պուտեանք՝ որ Արնփուկիոսի հե-
տեւորդներն են , Լամայեանք , Գե-
թիչեանք , մահմետականք , քրիստո-
նէայք ու հրեայք : Հրեայք քանի մը
հազար հոգի են որ Պարսկաստանի
արեւելեան կողմէն հոն գնացեր են :

Սեր հին պատմութեանց մէջ աս
ազգը ճէնք անունով հռչակուած է .
և ասոնցմէ էր սրբոյն Տրդատայ ժա-
մանակը Հայաստան եկող Սամգուն

իշխանը , որ Սամիկոնեան ցեղին նա-
հապեան եղաւ : Բայց ետքերը միայն
այսպիսի յիշատակութիւն մը կայ որ
չորեքտասներորդ դարուն մէջ մեր
ազգէն ոմանք տնով տեղով Չին գնա-
ցեր են , և հոն մեծատուն տիկին մը իր
ստրկովը փառաւոր ու մեծ եկեղեցի
մը շինել տուեր է , որ ետքէն եպիս-
կոպոսանիստ եկեղեցի եղեր է :

Չինու գլխաւոր քաղաքներն են
Փէքին , որ աշխարհքիս էն մեծ քա-
ղաքը կը սեպուի . արուարձանները
դուրս ձգելով , շրջապատն է 15,400
ձողաչափ , և մէջի բնակիչն է 1,300,000
հոգի : Վեան-նինկ կամ Լանքին , որ
500,000 բնակիչ ունի : Վանթոն՝ որ
Լսիոյ խիստ վաճառաշահ քաղաքնե-
րէն մէկն է , ու կէս միլիոնէն աւելի
բնակիչ ունի : Հան-չէու , որ 700,000
բնակիչ ունի :

Չինաց տէրութեան եկամուտը ու
մանք ինչուան հազար միլիոն ֆուան-
քի կը հանեն : Օրքը ինը հարիւր
հազարէն աւելի է , բայց ասոնք հա-
զիւ կրնան գէժ կենալ յիսուն հազար
եւրոպացի զօրաց :

Պառավարութիւնը միապետական
է . կայսրը կամ Թագաւորը կ'ըսուի
որդի երկնի , և տէրութիւնը՝ երկնային
Գեղեկութիւն : Հին աստեղէն 'ի վեր օրէնք
եղած է որ ինքը կ'ընտրէ զանազան
պաշտօնատէրները , գատաւորները ,
խորհրդականները և գիտնականնե-
րը , որ իրեք կարգ կը բաժնուին . եր-
րորդ կարգին ամէն տղաք կրնան ե-
տէն ըլլալ , ու քննուելէն ետքը՝ ար-
ժանաւորները կ'ընտրուին . երկրորդ
կարգիները երրորդին մէջ քաջ գըտ-
նողներն են որ հասարակաց գոր-
ծողութիւններուն մէջ կը մտնեն . ա-
ռաջին կարգն ալ երկրորդէն կ'անց-
նին , ու ինչուան տէրութեան առա-
ջին պաշտօններուն կը հասնին :

Թագաւորութեանը յաջորդութիւնը
որդւոց որդի է . այսինքն Թագաւորը
մեռնի նէ՝ իր մեծ որդին տեղը կ'անց-
նի . Թէ որ որդի չունենայ՝ իր մօտ
ազգականը :

Հատ զարմանալի է Չինաց ճարտարութիւնը, և շատ բանի մէջ գերազանց են ուրիշ ճարտար ազգերէն. ինչպէս թուղթ շինելու կողմանէ, թանաքի, ներկելու, վերնիճ տալու և այլն: Վիսաւոր վաճառքն է չայ, Վանքինի կտաւ, յախճապակի, մետաքս, խաշնդեղ¹, մուշկ², կոճապղղպեղ³, սնդիկ, զինկ, ոսկեբորակ⁴, շալ, սատափ, մարգրիտ, կրիայի պատեան և այլն. իսկ գրսէն առածն է գրեթէ միայն արծաթ ստակ: Վերքին առուտուրը շատ բանուկ է. գետերը, ջրանցքները, ճամբաները անց ուղարձով լեցուն են: Եւրոպացւոց նաւերը միայն Վանթոնի նաւահանգիստը կրնան երթալ, ու ինչուան աստարիներս շատ նեղութի կը քաշէին հոն տեղի մաքսապետներէն. Վանթոնի վաճառականութեան մեծ մասը Լիզբիկացւոց ու Լիւերիկացւոց ձեռքն է: Ռուսները ցամաքի կողմանէ Չինաց հետ վաճառականութիւն կ'ընեն Սիպերիայի սահմանագլուխը Սայմաչին ըսուած տեղը, որ վիսաւոր վաճառատեղին է, և Ռուսաց Վեաճթա ըսուած քաղաքին դիմացը կ'իյնայ:

Վեղարուեստից մէջ շատ ետ մնացած են Չինացիք. արձանագործութեան մէջ տգէտ են, և իրենց շինած արձանները տձեւ ու կոշտ բաներ են. իսկ նկարչութեան մէջ դեռ տըղայ կրնան ըսուիլ. միայն աս կայ որ տուած գոյներնին մասնաւոր կենդանութիւն մը ունին. ճարտարապետութեան մէջ կ'երևնայ թէ բաւական առաջ գնացած են, վասն զի մարդ կը զարմանայ Չինու ջրանցքներուն բազմութեանը, մեծութեն ու շէնքին վրայ: Ռազաւորական ըսուած ջրանցքը շատ զարմանալի բան է, և աշխարհքիս վրայ գտնուածնէ:

որուն ամենէն մեծն է: Լիւոր երկայնութիւնը գրեթէ 600 մղոն է, և ուրիշ նաւարկելի գետերը ասոր հետ միանալով անոնցմէ նաւերը հոսկ'անցնին ու Փէքինէն ինչուան Վանթոն կ'երթան. միայն Վաննինկ ըսուած լեռներուն կողմերը ջրվէժ մը կայ որ աս նաւարկութիւն կ'ընդհատէ: Օի նուորական ճարտարապետութեան կողմանէ երևելի է Չինու մեծ պարիսպը, որուն վրայ ուրիշ անգամ խօսած ենք:

Հատ գեղեցիկ ու զուարճալի են Չինաց պարտէզները. ասոնցմէ մտաւ Եւրոպա ալ պարտէզներ զարդարել, մանաւանդ ան տեսակները որ բուրներ, անտառներ, վազուկ ջրեր, գետեր ձեւացրնելով շինուած են, ու սովորաբար անգղիական պարտէզ կ'ըսուին:

Չինացիք գիտութեանց կողմանէ շատ ետեւ են Եւրոպայի ծաղկեալ ազգերէն. բայց բանասիրական գրութեան անբաւ հարստութիւնը և Լիւի Ռէմիզա գաղղիացւոյն խօսքին նայելով, Փէքինի թագաւորական գրքատանը մէջ գրեթէ մեր գրքերուն ութածալ գրքին նայելով՝ 300,000 հատորի չափ բան կայ:

Չինաց պատմութեան սկիզբը առասպելներով լեցուն է. իրենք ինչուան 84,000 տարի հին կը գնեն իրենց սկիզբը, որ է ըսել՝ աշխարհքիս ստեղծուելէն հազարաւոր տարի առաջ. բայց ստոյգն աս է որ եօթանասնից հաշուին նայելով՝ իրենց տեղութիւնը Վրիստոսէ 2357 տարի առաջ սկսած է Եւսո անունով մէկէ մը՝ որ իրենց առաջին թագաւորը կը կարծուի: Վրիստոսի թուականին

1 Ռալէն: 2 Միս: 3 Չէնճէֆի:

4 Ոսկեբորակ կամ Բորակ, որ տձեւ. պոս, պոս, բազ կըսուի, տեսակ մը նիւթ է որ ոսկիի, արծր. թի ու պղնձի հանքերուն մէջ կը գոյանայ, ու շատ կը դիւրացնէ մետաղներուն հալիւը:

առաջին տարին կրպատասխանէ Հան ցեղին իշխանութեանը 207երորդ տարւոյն . անկէ առաջ ու ետեւ ինչուան հիմա քսանուերկու ցեղ թագաւորեցին . ասոնց վրայ աւելորդ է հոս զատ զատ խօսիլը : Ի՞նչ ցեղերուն մէջ լին ըսուած ցեղը Սողոլթաթարներէն է , որ աս մեծ թագաւորութեանը տիրեցին : Ի՞նչ ցեղին իշխանութիւնը 1278էն ինչուան Վրիստոսի 1368 թուականը քէց , ետքը նորէն Ղինաց Սինկ ըսուած ցեղին անցաւ թագաւորութիւնը . աս ցեղին իշխանութիւնն ալ 1368էն ինչուան 1643 քէց , ետքը Սանչու թագարները տիրեցին Ղինու , ու ջնջեցին թագաւորական ցեղը , և անոր տեղը հաստատեցին Յինկ ըսուած ցեղը՝ ուսկից է նաեւ հիմակուան կայսրը :

Վանք Ղինաց քաղաքական օրէնքներուն վրայ : Սաֆֆէի անունով իտալացին ասանկ կը ստորագրէ . “ Ղինաց դատաստան ընելուն կերպն աս է : Փոխարքան առաւօտանց կանուխատեանը կ'ելլէ , որ բարձր տեղ մըն է , ու ինչուան իրիկուն հոն կը նստի . միայն՝ թէ որ կէսօրը քիչ մը ատեն գտնէ՝ կ'երթայ կը հանգչի : Իր երկու կողմը դատաւորները կը նստին , ծառաներն ալ բոլոր չորս կողմը պատրաստ կեցած են որ ինչ որ ըսէ՝ մէկէն կատարեն : Վատաստանի եկողները ներս մտածնուն պէս երկրպագութի կ'ընեն , ետքը հեռուանց կամ իրենք կ'ըսեն բարձր ձայնով իրենց ինդիրքը , կամ ատենադպիրներուն ձեռքը կուտան իրենց աղերսագիրը , որ ձայնով հոն ամենուն դիմացը կը կարգան . փոխարքան ինդիրը լսելէն վերջը խորհրդականներուն հետ խորհուրդ կ'ընէ , ու պատասխան կուտայ . և ան պատասխանը ատենադպիրը կը գրէ , ինքն ալ անոր տակը կարմիր ներկով կը ստորագրէ : Ի՞մէն բան յայտնի ամենուն դիմացը պիտի ըսուի . արգիլած է ամենեւին որ երկու հոգի մէկ գի քաշուած դատաստանի մէջ ծածուկ խօսին , կամ գաղտուկ փսփսան .

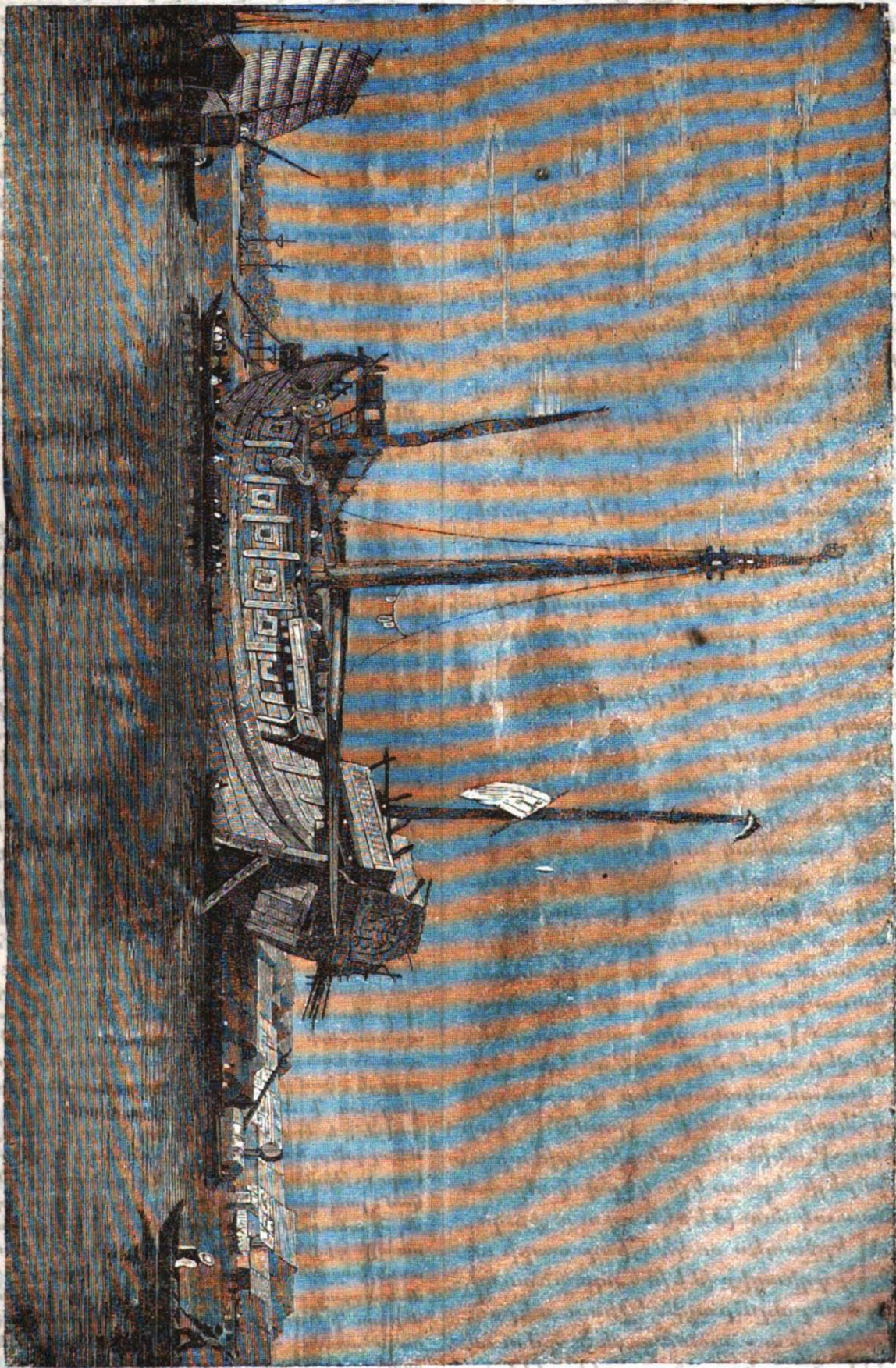
աս արգելքս անոր համար է որ ամէն անիրաւութեց առջեն անեն : Վրիստպարտութեան դատաստանները երկար կը քէն , և ինչուան որ դատաւորները աղէկ մը չքնեն ու չմտածեն պատճառները , մէկէն՝ ի մէկ չեն դատապարտեր . անանկ որ ան բազմամարդ տէրութեան մէջ քիչ մարդ կը գտնուի որ գլուխը կտրուելով մեռնի : Իայց յանցաւորները բանտ կը դրուին ու մեծ զգուշութեամբ կը պահուին ընդարձակ տեղ մը , որ չորս կողմը բարձր պարիսպով պատած է . անոր մէջ գնելու՝ աշխատելու համար խանութներ կան , ուսկից ամէն հարկաւոր բան կրնան հոգալ , անանկ որ դրսէն ամենեւին բանի մը կարօտ չեն ըլլար : Բանտապետը մեծ իշխան մըն է , ու տակը շատ մարդիկ ունի . ասիկայ ամէն օր կամ անձամբ կամ իր պաշտօնէից ձեռքովը պահպանութիւնները կը նայի , և արթուն կը կենայ որ չըլլայ թէ մէկը պաշտօնատեսարց ստակ կերցընելով , կամ պատը ծակելով , կամ չուան կախելով բանտէն փախչի : Վաղաքական ու պալատական պաշտօնատէրներուն վրան սաստիկ օրէնքներ կան : Ի՞ր և իցէ յանցանաց կամ գանգատանաց համար ծանր պատիժ կայ . որպէս զի յանցանք ընողները ամենուն դիմացը խաղք ըլլան , ձեռքը պզտիկ դրօշ մը կուտան , և անիկայ ձեռքը ինչուան դատաստանը լմննայ՝ չօքած կը կենայ : Վատաստանը լմննալէն վերջը փոխարքան հրաման կուտայ որ աղէկ մը ծեծեն . շատին երեսը ծեծ ուտեղէն կը կապուտկի : Ետագահները միշտ փառաւոր աթոռի մը վրայ նստած դուրս կ'ելլեն , իրենց չորս կողմը բարեկամներ ու ծառաներն առած , և ասոնք ամենեւին աչուրնին ասդին անդին չեն դարձներ , հապա երեսնին կախած՝ դիմացին կը նային , և աս բանիս մէջ պզտիկուց կը կրթուին . ետեւէն ձիաւորներ , չորս դին հովանոցներ , առջեւէն գաւազանակիրներ կ'երթան՝ ձեռուրնին թագաւորա-

կան դրօշներ, ոմանք ալ ծեծելու համար այրած եղէգներ բռնած, ուրիշներն ալ արծրթէ գաւազաններ, քանի մը հոգի ալ վզերնէն կախած գառնէ պզտիկ տախտակ մը կ'ունենան, և անոր վրայ գրած կ'ըլլայ ան իշխանին տիտղոսներն ու իշխանութիւնը: Բոնք ամէն ալ ջուխտ ջուխտ կ'երթան, և առջեւէն կը պուռան որ ժողովուրդը ճամբայ տայ. անոնք ալ կամ շուտով մը տներնին կը քաշուին, կամ իշխանին պատիւ ընելու համար՝ ճամբաները կ'աւլեն, ու անցնելու ատենը ամենեւին ձայն չեն հաներ, և ոչ միայն անոր խօսքը կտրել չըլլար, հապա և ոչ երեսը նայելու հրաման կայ: Դ

Ստոյգ չգիտցուիր թէ Եւրոպացիք առջի անգամ երբ գնացեր են Չինաց երկիրը: Ելիս անունով մէկը կ'ըսէ թէ Յոյնք և Հռովմայեցիք ամենեւին տեղեկութիւն մը չունէին Չինաց վրայ, և ասոնց վրայ առաջին տեղեկութիւն տուողներն երկու կտրիճ՝ արաբացի ճամբորդներ եղան իննէրորդ դարուն մէջ: Բայց Յուստինիանոս կայսեր ատեն, վեցերորդ դարուն մէջ, ան երկու կրօնաւորներն որ Չինաց երկրէն բերին շերամի հունտը, անտարակոյս պատմած են նաև Չինու ուրիշ յատկութիւնները. և անկարելի է որ արեւելեան քրիստոնէից անծանօթ մնար անանկ երկիր մը՝ ուր որ ատենով քրիստոնէութեան լոյսը ծագեր էր: Եւ սակայն աս երկիրը Եւրոպացւոց աղէկ ստորագրողը եղաւ Սարկոս Պօղոս վենետիկցին, որ ժ. դարուն մէջ ան կողմերը ճամբորդութիւն ըրեր էր: Ինչուան Փորթուգալցոց ծովու ճամբով Հնդկաստան երթալու ատենը Եւրոպացիք Չինաց վրայօք շատ տեղեկութիւն չունէին. Սարկոս Պօղոսին գրուածքներուն ալ երեսը չէին նայեր. ետքը ժ. դարուն մէջ Յիսուսեան կրօնաւորները աստեղաբաշխութեան անունով Փէքինի թագաւորական ղիտարանն որ մտան, ան

տերութեան վրայօք Եւրոպացւոց ստոյգ տեղեկութիւններ տուին: Չինաց պատմութիւն, ժամանակագրութիւն, մատենագրութիւնը, արհեստները ստորագրեցին. և աս տերութեան վրայ ինչ ստոյգ ծանօթութիւններ որ կան նաև ինչուան հիմա, ան կրօնաւորաց արդիւնքն է: Եւրոպացւոցմէ ալ զանազան անձինք ան կողմերը երթալէ ետք ըրին, մանաւանդ Բնգ ղիացիք, ու երկար ատեն Վանթոն կենալով՝ ան ընդարձակ տերութեան վրայ զանազան տեղեկութիւններ տուին. ոմանք ալ անոնց մատենագրութեանն ետեւէ եղան, ու սկսան անոնց դժուար լեզուն սորվիլ:

Չինացւոց բարուցն ու սովորութեանցը վրայ խօսելու ատեն չունինք. այսչափ միայն ըսենք որ հիւսիսային կողմի բնակիչները աւելի ճերմակ կամ դեղնագոյն են, հարաւայինները թուխ. ընդհանրապէս միջահասակ են, աչքերնին մանր, երեսնին լայն, քթերնին կարճ ու տափակ, մօրուքնին երկայն ու նոսր. մազերնին կ'ածիլեն ու միայն երկայն փուռն մը կը ձգեն գագաթնին, ան ալ կը սանտրեն ու գագաթներնուն վրայ կը կապեն, ան կապին մէջն ալ մէկ արծրթէ գամ մը կը դնեն: Բայց ամենուն մազը նոյնպէս չէ. անկին եղողները ճակատներնուն վրայ երկուք կը բաժնեն մազերնին, իսկ աշխարհք մտածները՝ խառն: Սեծամեծները, հարուստներն ու զինուորականները գոյնգոյն մետաքսէ հագուստ կը հագնին. իսկ հասարակ ժողովուրդն ու աղքատները՝ կտաւէ կամ բամպակէ: Թեպէտ և բուրդ չատ կայ հոն, բայց չեն գործածեր: Սրայէն վայելուչ ձևով վերարկու մը կը հագնին որ ինչուան գօտինին կը հասնի. ասիկայ խորշ խորշ է ու վարի կողմը և թւերը լայն, ձախ կողմէն ալ կը կոճկեն: Սէկ վերարկու մըն ալ ունին որ ինչուան ոտւնին կը հասնի. թագաւորական ցեղէ եղողներուն կամ մեծամեծ պաշտօնատէրներունը կէս մէջքէն վեր



Մեծագույն համբարան զՍուրբ

մեծ մասը բռնած կ'ըլլայ, իսկ ուրիշներուն վարի կողմը: Վլխարկներն երկայն ու կլոր է որ բարակ շիւղերով ու սեղերձանով կը հիւսեն: Ստքերնուն գուրպան շատ վարպետ բանած է. նաև ոտքի ամաններն շատ աղուոր է, երեսն ալ մետաքսէ շինած է: Չմեռը զգեստներնուն տակը թանկագին մորթեր անցընել կուտան:

Չինու մէջ մէկը չկայ որ ասդին անդին պարապ պտրտի կամ մուրայ. տէրութիւնը կը ջանայ որ կաղերը, կոյրերը, ձեռնատները և ուրիշ որ և իցէ անկարները, որ չեն կրնար ապրուստներն ճարել, երեսի վրայ չմնան. հապա՛ թէ որ ազգական ունին՝ անոնց պահել կուտան. թէ որ անոնք ալ աղքատ ըլլան, տէրութիւնը քննելէն վերջը՝ աս անկարները հասարակաց հիւանդանոցները կը դնեն. իսկ մուրացկան կուրերը ջաղացքներու մէջ երկանք դարձնելու կը գործածեն, ուրիշ անկարներն ալ ինչ որ կրնան նէ կ'ընեն. վերջապէս հոն մէկ պարապ մարդ մը չկայ:

Ինչ նաև շինելու և թէ նաւարկութիւն ընելու կողմանէ մեծ վարպետութիւն մը չունին Չինացիք. ու իրենց հասարակ նաւերուն ձեւը հոս դրուած պատկերին մէջ կ'երևնայ. և սակայն կողմնացոյցը՝ Եւրոպացւոց մէ առաջ հնարեր են իրենք, ու այսպիսի նաւերով ինչուան հնդկաստանի նաւահանգիստները կ'երթան ու կուգան: Եւրոպացիք շատ տարիներէ 'ի վեր աչքերնին տնկած էին Չինու վաճառականութեւ վրայ. բայց որովհետև ամենեւին հրաման չկար իրենց Վանթոնէն անդին երթալու, անկարելի էր աւելի կերպով մը ան վաճառականութենէն օգուտ քաղել: Արեւմտեան ասկէ հինգ տարի առաջ Եւրոպացիք թեթև պատճառով մը պատերազմ բացին Չինու տէրութեանը հետ. առանց մեծ դժուարութեան զանազան յաղթութիւն

ներով քանի մը տեղեր առին, ու ետքը ետքը իրենց ուզած պայմանները յանձն առնել տուին անոնց: Չինացիք ան պատերազմէն վերջը քիչ մը մէկդի դրին իրենց հպարտութիւնն ու սկսան ոչ միայն համարում ունենալ Եւրոպացւոց վրայ, հապա նաև վախնալ անոնց զէնքէն՝ խելքէն ու ճարտարութենէն. ու կամաց կամաց թէ Եւրոպացւոց և թէ ուրիշ ազգաց այլևայլ քաղաքական ու կրօնական ազատութիւններ ալ սկսան տալ: () րինակի համար դնենք հոս ան հրովարտակն որ Չինու կայսրը աս տարի փետրուարի 20^{ին} հաներ է՝ քրիստոնէից համար:

« Եւրոպական զայս Բի-Նիկ իշխան և այլք ունենց առաջի արարեալ մեզ զնորի անպատու հասարակելոյ զորս պաշտեն բարեկրօն գնացիք զԱստուածն երկնից, և անխափան թոյլ տալ նոցա կանգնել եկեղեցիս, և անգոր ժողովիլ յաղթութեան մեծարել զնաչ և զպատկերս, ընթեռնուլ և մեկնաբանել զգիրս սուրբս, այս ամենայն շնորհեալ լիցի նոցա: Խտիր մեծ է ընդ կրօն Աստուծոյն երկնից որ խրատէ զմարդիկ 'ի գործել զբարիս, և ընդ անարժան և մոլոր աղանդս. որոյ վասն և ներեալ իսկ էր պաշտօն նորին: Բայց զարգիս յիշաւի է մեզ շնորհէ նմա և զազատութիւնսն խնդրեալս: Սմին իրի ամենայն եկեղեցիք կանգնեալք յաւուրս Քանկ-Հի կայսեր, և կանգուն մնացեալք յայսօր, դարձուցին առ քրիստոնէայս իւրաքանչէր տեղեաց՝ քննութեամբ պաշտօնէից պետութեանս. բայց միայն եկեղեցիքն կարգեալք 'ի մեհեանս կամ 'ի տունս բնակութե՛ մի տացին յետս:

» Ի հրապարակել այս հրովարտակի ընդ ամենայն դաւառս, եթէ իշխեսցեն պաշտօնեայք պետութեանս նեղել կամ ձեւեղալ առնել յանիւրաւի զքրիստոնէայս անպարտս, արդարացի պատիժս պատուհասի կրեսցեն այնպիսիքն: Իսկ եթէ որ պատճառանօք կրօնի 'ի չարագործութիւն մտաբերիցէ, կամ թէ զժողովուրդս հեռաբնակ քաղաքաց՝ առ 'ի մուրեցուցանելոյ զնոսա 'ի մի վայր կոչիցէ, և կամ արք չարագործք այլադանգք առեալ զանուն պաշտօնէից Աստուծոյն երկնից՝ անկարգութիւնս ինչ գործիցեն և օրինազանց լինիցին կամ յապստամբութիւն գրգռիցեն, ըստ օրինաց մերոյ պետութեանս պատժեսցին: Եւ զի լաւ ևս առաջի դիցին խտիրքն պատշաճականք, հաստատուն կացցեն սրէնք աշխարհիս՝ որովք չիք հրաման ազգաց օտարաց մտանել 'ի ներքս յաշխարհս մեր առ 'ի ծաւալելոյ աստ զկրօնս իւրեանց: Եւ այս սակա տուաւ հրովարտակս, և հրատարակեալք զսա:

Ի հրամանէ իայսեր »:

« Ըստ իշխանութեան մերում ընդօրինակեալ զհրովարտակս՝ հրատարակեմք աւասիկ. և հնազանդեսցին սմա ամենայն դատաւորք և զօրականք

և ժողովուրդը անպատճառ և առանց ամենևին
հակառակութեան : Պաշտօնէայտ պէտքովն :
« Ի Քանթոն , 'ի 21 աւուր լուսնի իջամի թա-
քուանկայ (որ է 18 մարտի 1846) » :

Հ . Պ

Հոռմ Կաղպին Վիճակագրութիւնը :

ՆՈՐԸՆՏԻՐ սրբազան պապը Պիոս
Թ փափաք մը ցըցուցեր է Հոռմ քաղ-
քին ճիշդ վիճակագրութիւնն իմա-
նալու . ուստի մէկէն գրեր են ու ի-
րեն առջևը դրեր են : Ին վիճակա-
գրութեան կը տեսնուի որ Հոռմի
բնակիչները աս տարի 170,199 հոգի
են , որ 1837ին 156,552 հոգի են ե-
ղեր : Իսոնց մէջ 41 եպիսկոպոս կայ ,
1533 քահանայ , 2815 կրօնաւոր , 1472
կուսան , 520 կղերիկոս , 10,000¹ չափ
հրեայ , 350 այլև այլ աղանդի մար-
դիկ :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Սորաբնի խահուէի խանութը :

ՍՈՒՐԱԹ քաղաքը խահուէի խա-
նութ մը կար , ուր շատ օտարական-
ներ կ'եսօրուրնէ վերջը կը ժողովուէին :
() որ մը պարսիկ կարգացող² մը եկաւ
հոն , որ թէպէտ իր բոլոր կեանքը
հաւատքի վրայ բաներ գրելով անցու-
ցած էր , բայց դեռ չէր հաւտար թէ
Իստուած կայ : Իստուած ինչ է ,
կ'ըսէր , ուսկից եղեր է , ո՞վ զինքը
ստեղծեր է , ո՞ւր է ինքը : (Ի) որ
մարմին է՝ պէտք էր որ տեսնուէր ,
թէ որ հոգի է՝ լաւ մտածող ու ար-
դար սիտի ըլլար , և պիտի չթողուր
որ երկրիս վրայ այսչափ թշուառ մար-
դիկ ըլլային : Եւ թէ որ այսպէս ըլ-
լար , ես ալ այսչափ ատեն իրեն ծա-
ռայելէս ետեւ՝ հիմա Սպահանի մէջ
դենպէտ¹ կ'ըլլայի , ու չէի ստիպուէր

1 Ենի :

2 Ենի-Է-Է-Է :

այնչափ մարդիկ լուսաւորելէս վերջը
աս կերպով Պարսկաստանէն փախչե-
լու . ուստի ես կ'ըսեմ թէ Իստուած
չկայ : Իսանկով աս խեղճ վարժապե-
տը իր փառասիրութեամբը ուզելով
ամենայն արարածոց Իրարչին խելք
հասցընել , իր խելքը կորսնցուցեր
էր , և փոխանակ ըսելու թէ ես խելք
չունիմ՝ միտքը դրեր էր թէ աշխարհ-
քըս կառավարող իմաստութիւն մը
չկայ : Իս մարդը Վաֆրաստանցի
գերի մը ունէր՝ գրեթէ բոլորովին
մերկ , որ խահուէին դրանք քովը թռ-
ղուցեր էր . իսկ ինքը ներսը փառաւոր
բազմոցի վրայնստած ափիոն կը խմէր :
Եւ երբոր աս ըմպելիքէն գլուխը լաւ
մը տաքցաւ , դարձաւ իր ծառային՝
որ արեւուն մէջ քարի մը վրայ նստած՝
մարմնոյն վրայէն ճանճերը կը քշէր , ու
ըսաւ . « Խեղճ սեռուկ , դուն կը հաւ-
տաս թէ Իստուած կայ : — Իսոր ո՞վ
կը տարակուսի , , , ըսաւ Վաֆրաս-
տանցին , և մէջքը պըլլած պատըռտած
քուրջին մէջէն փայտէ արձան մը
հանելով՝ ըսաւ . « Իհա քանի որ աշ-
խարհք եկեր եմ , զիս պահող աս-
տուածս աս է . և ասիկայ ան ծառին
ճիւղէն շինած է՝ որ մենք մեր երկիրը
կը պաշտենք , , , Խահուէին մէջ եղող-
ները շատ զարմացան՝ թէ գերիին
տուած պատասխանին և թէ իրեն
տիրոջը ըրած հարցմունքին վրայ :

Ին ատեն պրահմանին մէկը կուրծ-
քը տնկած՝ բարկանալով ըսաւ . « Ին-
խելք մարդ , դուն քու աստուածդ
գօտիիդ մէջ կը պահես . գիտցիր որ
Պրահմայէն զատ աստուած չկայ , որ
աս աշխարհքս ստեղծեր է , և իր տա-
ճարները Վանգէս գետին եզերքները
կանգնած են : () Իայն պրահմաններն
են անոր քուրմերը , և իրեն մասնա-
ւոր պաշտպանութիւն 120,000 տա-
րիկէն 'ի վեր է որ թէ և Հնդկաստան
շատ անգամայլեայլ խռովութիւննե-
րով ոտքի տակ ցնաց , բայց պրահման-
ները ինչուան հիմա կը դիմանան , , :

Իս ըսելուն չմնաց , անդիէն Հրեայ
մը ելաւ ու ըսաւ . « Իսկ ինչպէս կ'ը